

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

NÄR VÄRDENA KROCKAR

Hur lärare agerar i värdekonflikten mellan att uppmuntra till personliga uppfattningar/ställningstaganden och bemöta främlingsfientlighet/intolerans med aktiva insatser i ett nytt politiskt klimat

Namn Gustaf Nilsson
Program Ämneslärarprogrammet
Examinator Ulf Bjereld
Kurskod HT16-2490-009-LGSH1A

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGSH1A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: HT/2016
Handledare: Mikael Persson
Antal ord: 9768

Abstract

Skolans värdegrund innehåller två passager som var för sig ser tämligen självklara ut. *”Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana”* och *”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser”*.

Syftet med examensarbetet är att ta reda på hur gymnasielärare i samhällskunskap resonerar när två ”värden” i skolans läroplan hamnar i konflikt med varandra. Skolans styrdokument saknar en värdehierarki för lärare att förhålla sig till när delar av läroplanen hamnar på kollisionskurs. För att få en bild av hur lärare viktat värden vid en konflikt är det lärare som uteslutande utgör min respondentgrupp. Resultatet baseras på samtalsintervjuer med fem aktiva lärare i samhällskunskap på gymnasiet. Respondenterna besvarar frågor kring varifrån de hämtar sina värden samt hur de ställer sig till begrepp som fostran och neutralitet i undervisningen. Då uppsatsen görs i kölvattnet av stora politiska förändringar i den politiska debatten besvarar även lärarna frågor kring huruvida de anser sig märka av en förändrad attityd hos eleverna eller ifall de själva blivit mer eller mindre tillåtande till tidigare kontroversiella åsikter.

Samtliga deltagande lärare anser att värdekonflikten finns i praktiken. Resultatet visar på att det finns ett samband mellan respondenternas syn på begreppen fostran och neutralitet och hur de ställer sig i värdekonflikten. Uppsatsen avslutas med författarens syn på hur skolan ska arbeta med värdekonflikter och förslag till vidare forskning på området.

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning	1
2	Inledning	1
3	Problemformulering & syfte	2
4	Frågeställning	4
5	Begreppsdefinition	4
5.1	Främlingsfientlighet.....	4
5.2	Intolerans	5
5.3	Värdekonflikt.....	5
6	Tidigare Forskning.....	6
6.1	Formulering och realisering av läroplaner.....	6
6.2	Läraren som frontlinjebyråkrat	7
6.3	Tidigare forskning på hur lärare behandlar främlingsfientlighet och Sverigedemokraterna	8
7	Teori	9
7.1	Lärarnas influenser	10
7.2	Tomas Englunds läroplansforskning	11
7.3	Tre utbildningskonceptioner	12
7.4	Utbildningskonceptionerna och värdekonflikten.....	13
8	Metod.....	14
8.1	Val av respondenter	15
8.2	Urval och genomförande	16
8.3	Respondenter	17
9	Resultat & Analys	18
9.1	Lärarnas värderingar	19
9.1.1	Professionella värderingar	20
9.1.2	Personliga värderingar.....	20
9.2	Lärarna som idealtyper	21
9.2.1	Värderationell	21
9.2.2	Demokratisk.....	22
9.2.3	Inkonsekvent	24
9.3	Sammanfattning	26

10	Diskussion & Slutsatser	26
11	Referenslista.....	28
12	Bilaga 1 Intervjumall	32

2 Inledning

Skolverkets värdegrund är tydlig, skolan ska uppmuntra till att skilda uppfattningar förs fram och ge möjlighet till personliga ställningstaganden (Skolverket (a), 2011, sid 6). Skolan ska också med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser bemöta främlingsfientlighet och intolerans (Skolverket (a), 2011, sid 5).

Vad skolans värdegrund och övriga styrdokument inte förtäljer är hur lärare ska ställa sig när en eller flera delar i värdegrunden hamnar i konflikt. Skolans styrdokument är resultatet av politiska kompromisser som är fulla av formuleringar som andas tvetydighet och vaghet (Sjögren, 2011, sid 104-105). Tvetydiga och vaga formuleringar lämnar stort handlings- och tolkningsutrymme åt den som ska se till att de efterlevs, i detta fall läraren (Jarl & Rönnerberg, 2010, sid 17).

Begreppen i värdegrunden, främlingsfientlighet och intolerans, är just vaga och lämnar stort utrymme för egen tolkning. *Nationalencyklopedin* definierar främlingsfientlighet som ”avståndstagande från eller fientlighet mot främlingar” samt att termen ”under efterkrigstiden kommit att användas som en synonym till rasism” (Löw, 2016). Begreppet används vid långt fler tillfällen än rent uppenbart rasistiska. De senaste årens dramatiska omsvängningar i det svenska politiska samtalet och omläggningen av den svenska flyktingpolitiken har inneburit att politiska förslag och uttalanden som i tidigare bred konsensus märkts som främlingsfientliga nu blivit förverkligad politik.

Jag vill lyfta fram ett exempel hämtat från den svenska politiska debatten där gränsen för vad som ansetts vara främlingsfientligt och intolerant på bara några få år förflyttats helt. Vi backar tillbaka till 2013 och den dåvarande moderate migrationsministern Tobias Billströms utspel där han menade att ”integrationen påverkas väldigt mycket av mängden människor som kommer till Sverige...Därför måste vi diskutera volymerna.” (Lund, 2013, 2 februari). Uttalandet möttes med skarp kritik från främst de rödgröna partierna, den dåvarande oppositionsledaren Stefan Löfven skrev på sin Facebook sida att förslaget använde ”ett avhumaniserande språk” och var ”oanständigt” (Svensson, 2016, 14 mars). Lite över två år senare i oktober 2015 hävdade Löfven, då statsminister, i intervju med TV4 att det var ohållbart med att en så stor mängd människor sökte asyl i Sverige som då (TV4, 2015, 23 oktober). Kritiken mot Billström kom även från det egna partiet där statsminister Fredrik Reinfeldt menade att en diskussion kring volymen på asyl- och anhöriginvandringen inte

skulle föras från Moderaterna till valet 2014 (Larsson, 2013, 6 februari). Hösten 2015, förvisso med en ny partiledning, var det andra tongångar från Moderaterna då partiet krävde att asylsökande som kom via Danmark och Tyskland skulle kunna avvisas direkt vid gränsen i syfte att få ner antalet människor som sökte sig till Sverige (Juhlin, 2015, 10 november).

Det finns digert med tidigare forskning kring hur skolan arbetar mot främlingsfientlighet och hur lärare förhåller sig till Sverigedemokraterna. Men skolan är ingen ö som verkar frikopplat från det övriga samhället, ett skifte i den politiska debatten borde rimligen påverka samhällskunskapen. Jag anser därför att den äldre forskningen på området behöver kompletteras och uppdateras för att vara relevant i ett nytt politiskt klimat.

3 Problemformulering & syfte

2011 lanserade Skolverket den nya läroplanen för gymnasieskolan. Läroplanen är indelad i fyra huvudavsnitt, det avsnitt i läroplanen som ligger under lupp i detta examensarbete är det som är titulerat: *Skolans värdegrund och dess uppgifter* (Skolverket (a), 2016).

Det andra stycket i ovanstående kapitel med rubriken *Förståelse och medmänsklighet* slår fast att:

”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” (Skolverket (a), 2011, sid 5).

Läser man vidare under rubriken *Saklighet och allsidighet* står det att

”Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana” (Skolverket (a), 2011, sid 6).

Här menar jag att det i teorin finns en konflikt. Ifall skolan ska ge möjlighet och uppmuntra till skilda uppfattningar samt personliga ställningstaganden var ska den då dra gränsen för när uppfattningar och ställningstaganden är att betrakta som främlingsfientliga eller intoleranta och sedermera ska bemötas med aktiva insatser?

Jag skulle vilja peka på ett flertal punkter som gör mitt examensarbete relevant för lärarprofessionen och ämnet samhällskunskap. Läroplanen är det styrdokument som vid sidan av skollagen är det enskilt viktigaste dokument lärare har att förhålla sig till. Det är läroplanen som ger läraren de ramar inom vilka undervisningen ska bedrivas.

Finns det delar i läroplanen som när de möter klassrummets verklighet kan tänkas hamna i

konflikt med varandra är det något som måste granskas närmare. Examensarbetet kommer därför granska lärarens tolkning av den teoretiska konflikt som finns i läroplanen och undersöka hur lärarna förhåller sig till den i praktiken. Jag ämnar även ta reda på hur lärare motiverar sitt agerande i värdekonflikten. Det är slutligen även relevant att titta närmare på huruvida de senaste årens förändringar i den svenska politiska debatten påverkat lärarnas agerande i värdekonflikten.

Relevansen för ämnet samhällskunskap finns främst i att konflikten troligast uppstår under undervisning i ämnet. Samhällskunskap är det skolämne som i störst utsträckning behandlar politik, viktiga samhällsfrågor och samhällsförhållanden (Skolverket (a), 2011, sid 49 & 143). Det finns, som avsnittet kring tidigare forskning kommer visa, redan digert med forskning kring hur lärare bemöter främlingsfientlighet i skolan. Men som jag diskuterat ovan är inte skolans verksamhet eller i synnerhet undervisningen i samhällskunskap en egen värld frikopplad från övriga samhället.

Tomas Englund (2005) forskare i läroplansteori och utbildningshistoria menar att vissa ämnen, däribland samhällskunskapen, har som uppgift att sanktionera en viss världsbild och samhällssyn (Englund, 2005, sid 82). Englund menar vidare att ”innehållet i läroplanerna ständigt är utsatt för omtolkningar och förändringar som ett uttryck för kampen mellan olika ideologier” (Englund, 2005, sid 90)

Den tidigare forskningen är i de flesta fall producerad från tiden kring Sverigedemokraternas inträde i riksdagen och har därmed det tidiga 10-talets definition av främlingsfientlighet och intolerans som utgångspunkt. Sverigedemokraternas framgångar i valet 2014, deras fortsatta vind i seglen i opinionsmätningarna samt det stegvisa införandet av en restriktivare flyktingpolitik sedan hösten 2015 har gjort att gränsen för vad som tidigare ansågs som främlingsfientligt och intolerant förflyttats.

Detta examensarbete syftar ej till att dra en gräns för när en elevs personliga ställningstagande eller uppfattning anses vara främlingsfientligt eller intolerant. Det är inte heller något som den nuvarande eller tidigare svenska läroplaner haft som syfte att reda ut.

Främst kanske av den anledning att skolans styrdokument är resultatet av politiska kompromisser, vilket gör det omöjligt att formulera läroplaner som är konsistenta, entydiga och tydliga i exempelvis värdekonflikter (Sjögren, 2011, sid 104-105).

Examensarbetet syftar snarare till att fungera vägledande för blivande lärare i samhällskunskap och ge läsaren en inblick i hur lärare resonerar kring och förhåller sig till

den teoretiska konflikten i styrdokumentet när de planerar och bedriver sin undervisning. Uppsatsen ska även ses som uppdatering av tidigare forskning där jag även hoppas väcka idéer till vidare forskning.

4 Frågeställning

Det jag vill undersöka med detta examensarbete är:

- Anser samhällskunskapslärare på gymnasiet att värdekonflikten mellan att uppmuntra till personliga ställningstaganden/uppfattningar och bemöta främlingsfientlighet/intolerans även existerar i praktiken?
- Hur och varför agerar lärarna som de gör i konflikten?
- Anser lärarna att de senaste årens politiska förändringar har förändrat deras inställning till värdekonflikten?

5 Begreppsdefinition

Främlingsfientlighet och intolerans är två för det här examensarbetet centrala begrepp som behöver redas ut på grund av begreppens mångtydighet och bredd. Jag vill lägga till att min begreppsdefinition inte syftar till att ta fram en betydelse av begreppen utan snarare visa på deras spännvidd. Även begreppet värdekonflikt kommer introduceras.

5.1 Främlingsfientlighet

Som tidigare nämndes definieras främlingsfientlighet enligt *Nationalencyklopedin* som ”avståndstagande från eller fientlighet mot främlingar”. (Löow, 2016). Synonymt med främlingsfientlighet är xenofobi som ligger närmare begreppets internationella varianter xenosphobos (grekiska) och xenophobia (engelska).

Enligt engelska *Wikipedia* är definitionen av xenophobia när någon eller några ”känner en djupt rotad rädsla för utlänningar” eller ”rädsla för det icke familjära” (Xenophobia, 2016 18 november). Likt de flesta begrepp som används i den politiska debatten är främlingsfientlighet så mångtydigt att det helt ligger i den som använder begreppet att definiera vad man anser dess innebörd vara. Begreppet används ofta som en mildare variant utav rasism och brukar beskriva personer, partier eller rörelser som är inriktade på kulturnationalism till skillnad från personer, partier eller rörelser som bekänner sig till den

biologiskt inriktade etnonationalismen som då brukar benämnas som rasistisk (Löow, 2016). Granskningsnämnden slog 2013 fast att det inte stred mot Sveriges Radios uppdrag att vara opartisk och saklig att kalla Sverigedemokraterna för ett främlingsfientligt parti (Epstein, 2013, 12 juni). Skolverket ger ingen vägledning för vad man ska lägga i begreppets betydelse, trots att det är lärarens uppgift att tolka läroplanen och bemöta just främlingsfientlighet med ”kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” (Skolverket (a), 2011, sid 5).

5.2 Intolerans

Likt främlingsfientlighet är intolerans något som skolan aktivt ska motarbeta men begreppets innebörd definieras inte. *Nationalencyklopedin* menar att intolerans innebär ”brist på respekt för andras åsikter” (NE, 2016). Begreppet förstås lättast i förhållande till sin motsats, tolerans. I den politiska debatten kan det handla om tolerans gentemot andra grupper i samhället eller andra politiska yttringar. Det kan ses som att lärare aktivt ska bemöta intolerans mot andra politiska yttringar, i demokratiförsvarende syfte.

Då begreppet nämns intill främlingsfientlighet i skolans läroplan kan man tolka det som att Skolverket syftar på tolerans gentemot olika etniska eller religiösa grupper i samhället eller skolan. Likt främlingsfientlighet är det svårt att se var gränsen går när något ska bedömas vara intolerant. Skolverket lämnar även i detta fall det upp till uttolkaren av läroplanen att avgöra begreppets innebörd.

5.3 Värdekonflikt

Ett värde kan vara en övertygelse eller princip som ger generella riktlinjer för vilka ideal som är värdefulla att sträva emot. Värden kan ses som idéer om vad vi uppfattar som gott och ont (Halstead & Taylor, 2000, sid 3).

Värdekonflikt kommer i mitt examensarbete vara synonymt med den konflikt inom värdegrunden, som kan uppstå kring ”värdena” personliga ställningstaganden/uppfattningar och aktiva insatser mot uttryck av främlingsfientlighet/intolerans.

Fredrik Sjögren presenterar i sin avhandling *Den förhandlande makten - Kulturella värdekonflikter i skolan* (2011) tre olika typer av värdekonflikter: kunskapsfrågor, uppförandefrågor och värderingsfrågor där värderingsfrågor är den kategori jag menar stämmer bäst in på den värdekonflikt som granskas i detta examensarbete.

En värderingsfråga kännetecknas av att den inte kan besvaras med ett sant eller falskt utan snarare att något alternativ kan motiveras vara mer rimligt än det andra (Sjögren, 2011, sid 153). Värdekonflikter som antar skepnaden av en värderingsfråga diskuterar också Pia Nykänen (2008) men använder istället begreppet ”spänningar inom värdegrunden”.

Synonymt för de båda olika begreppen är att det rör sig om en konflikt där det saknas uttalade rätt och fel, vad som bör väga tyngst blir upp till läraren då värdegrunden som sådan saknar en distinkt värdehierarki.

6 Tidigare Forskning

6.1 Formulering och realisering av läroplaner

Göran Linde diskuterar i sin introduktion till läroplansteori *Det ska ni veta* (2006) utifrån Ulf P Lundgrens läroplanskoder vilka faktorer som avgör hur skolans läroplaner formuleras.

Linde menar att skolor i den industrialiserade delen av världen sedan det andra världskriget anammat en rationell läroplanskod. Den rationella läroplanskoden kan beskrivas som nyttokoden, skolan ska förbereda eleverna för samhällets praktiska uppgifter. Den rationella läroplanskoden är progressivistisk, i den meningen att elevens aktiva kunskapssökande står i centrum och skolans uppdrag inte bara är att lära ut på förhand bestämda kunskaper.

Hand i hand med att undervisningen bedrivs enligt den rationella läroplanskoden har det moraliska innehållet i läroplanens formuleringar ändrat karaktär. Patriotiska och religiösa värden har fått stryka på foten till förmån för ”internationalisering, tolerans och demokratiska värden” (Linde, 2006, sid 37).

Skolinspektionen slår i en rapport från 2012 fast att skolan varken kan eller får vara värdeneutral (Skolinspektionen, 2012, sid 4). Vad som inte framgår i läroplanen eller från Skolinspektionen är vilka värden som ska premieras vid en eventuell värdekonflikt.

Om hierarkin mellan olika värden och huruvida det kan existera värdeneutralitet behandlar Pia Nykänen (2008) i sin avhandling *Värdegrund, demokrati och tolerans*. Nykänen ger dock inte heller något klart svar på hur man som lärare ska vikta värden vid en konflikt (Nykänen, 2008, sid 29-30). Den värdekonflikt som presenteras i detta examensarbete existerade likväl i 1994 års läroplan, vilken var gällande vid tiden för Nykänens avhandling.

Hur skolan planerar för att bemöta främlingsfientliga yttringar granskar Emma Arneback (2012) i avhandlingen *Med kränkningen som måttstock*. Arneback gör en historisk redogörelse från och med 1960-talet över vilka riktlinjer styrdokumentet gett skolan i hur den ska bemöta främlingsfientliga yttranden. Arneback delar in sin redogörelse i tre epoker som hon i kronologisk ordning benämner den otydliga tiden (-1988), den prövande perioden (1989-2005) och den reglerande perioden (2006-).

Som namnet på epoken antyder kännetecknas styrdokumentet från ”den otydliga tiden” av att

bemötandet utav främlingsfientliga yttranden gavs en liten och undanskymd roll i förhållande till exempelvis mobbningsfrågan.

Arneback menar att det inte ska tolkas som att främlingsfientlighet under denna tid inte var ett problem utan snarare att frågan inte prioriterades (Arneback, 2012, sid 16).

Startskottet för epoken, ”den prövande tiden”, sker enligt avhandlingens författare i samband med att en kommission, med arbetsbeskrivningen att utreda åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet, släpper sin rapport. Rapportens slutsatser leder till att meningen ”främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” förs in i 1994 års läroplan. Arneback skriver att skolan med den meningen väljer en väg där man tror sig kunna bemöta främlingsfientliga yttranden enkom med kommunikation (Arneback, 2012, sid 17-18). Vad som skiljer den epok Arneback menar pågår in i våra dagar (läs 2012), ”den reglerande perioden” från ”den prövande tiden” är att man kompletterar de kommunikativa åtgärderna som infördes i 1994 års läroplan med lagstiftningen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling (Arneback, 2012, sid 19).

6.2 Läraren som frontlinjebyråkrat

Som nämndes i detta examensarbets syfte så är det svårt att formulera läroplaner som är konsistenta, entydiga och tydliga på grund av att de är resultatet utav politiska kompromisser (Sjögren, 2011, sid 104-105). Vag och motsägelsefull styrning ovanifrån slutar i att läraren i sitt myndighetsutövande ges stort handlingsutrymme (Fredriksson, 2011, sid 47). Fredrik Sjögren ställer sig frågan ifall det överhuvudtaget är önskvärt att läroplanerna ska vara mer konkreta, och landar i att det inte är önskvärt ifall läraryrkets roll inte ska förändras i grunden. Läraren arbetar enligt Sjögren med uppgifter som är så varierade och komplicerade att det från politikens håll skulle vara omöjligt att formulera tydliga regler för hur varje situation ska hanteras (Sjögren, 2011, sid 80).

Det är en syn på läraryrket som tangerar Michael Lipskys teoretiska begrepp frontlinjebyråkrati. Utmärkande för den teoretiska definitionen av en frontlinjebyråkrat är att tjänstemannen, i detta fall läraren, i den moderna förvaltningen getts ett ökat handlingsutrymme (Sjögren, 2011, sid 81). De samlade erfarenheter och kunskaper en lärare besitter i kombination med förmågan att se till och identifiera elevers specifika behov ger läraren ett betydande friutrymme i förhållande till den politiska styrningen. Särskilt då

styrdokumentens mål är vaga och tvetydiga (Jarl & Rönnberg, 2010, sid 16-17).

Förändringarna som följde i och med att den svenska skolan gick över till att vara målstyrd har ökat lärarens frihet att själv forma undervisningen. Det regelverk lärare fattar sina beslut efter har även det blivit mindre specifikt exempelvis gällande hur lärare ska agera i olika värdekonflikter (Jarl & Pierre, 2012, sid 16). Det kan resultera i att det inte bara skiljer mellan olika skolor hur värdekonflikter hanteras utan även från klassrum till klassrum. Läraren blir därmed den aktör som är mest relevant att granska för att förstå hur den politiska styrningen implementeras i skolan (Sjögren, 2011, sid 81. & Jarl & Rönnberg, 2010, sid 17).

6.3 Tidigare forskning på hur lärare behandlar främlingsfientlighet och Sverigedemokraterna

Den tidigare forskningen på ämnet hur lärare bedriver undervisning kring

Sverigedemokraterna och främlingsfientlighet i skolan består främst av examensarbeten. Jag kommer redovisa fyra stycken som jag anser vara relevanta för min egen forskning.

Björn Grönqvist menar i sitt examensarbete *Sverigedemokraterna och skolan* från 2008, som baseras på samtalsintervjuer med fem stycken lärare i samhällskunskap, att partiet behandlas i undervisningen efter huruvida den undervisande läraren anser partiet vara förenligt med demokratiska värden eller ej (Grönqvist, 2008, sid 33).

Ett liknande examensarbete med fyra respondenter genomförde lärarstudenterna Adthe Gashi och Nisan Nalbantic 2011. Urvalet bestod av samhällskunskapslärare med ”längre erfarenhet” för att på sätt kunna mäta eventuella attitydförändringar över tid (Gashi & Nalbantic, 2011, sid 24). En sammanvägning av deras intervjusvar visar på att de tillfrågade lärarna ansåg att främlingsfientliga uttryck hos eleverna hade ökat i och med Sverigedemokraternas framgångar, men att det rådde delade meningar huruvida lärarna hade anpassat sin undervisning till följd av Sverigedemokraternas riksdagsinträde (Gashi & Nalbantic, 2011, sid 46).

En tredje intervjustudie på samma tema genomfördes av Richard Thorell 2012 med titeln *Sverigedemokraterna i riksdagen – vilka konsekvenser får det för undervisningen?* Thorell argumenterar i sin slutsats att han på basis av sina fyra respondenters svar kan konstatera att Sverigedemokraternas riksdagsinträde gett effekten att de intervjuade samhällskunskapslärarna upplevt att undervisningen i ämnet förändrats då ”fenomen och åsikter som tidigare varit tabubelagda numer är normaliserade och därmed har sin plats i klassrummet” (Thorell, 2012, sid 3).

Jag anser att de tre examensarbetena har för få respondenter för att kunna dra generella slutsatser kring hur Sverigedemokraternas riksdagsinträde och fortsatta opinionsmässiga

framgångar påverkat samhällskunskapsundervisningen. Vad de tre intervjustudierna visar på är den stora spännvidd inom vilken svaren ryms vilket tyder på den stora frihet som den enskilde läraren har att tolka styrdokumentet och forma undervisningen efter. Lärarnas förhållningssätt till Sverigedemokraterna och främlingsfientliga /intoleranta yttringar skiljer sig beroende på vilken syn de har på partiet och vilken tolkning de gör av läroplanens begrepp.

Den uppmärksamme läsaren kommer nu genast bläddra till mitt eget metodkapitel för att ta reda på hur många fler respondenter jag själv fått att ställa upp för att därefter fråga sig varför jag gör anspråk på att ge en bättre bild av verkligheten än den som Grönqvist, Gashi & Nalbantic och Thorell ger. De tre arbetena använder sig likt mitt eget av samtalsintervjuer, men brister enligt mig i det avseendet att de fokuserar i väl stor utsträckning på just partiet Sverigedemokraterna. De missar att teckna en bild av lärarens resonemang på ett djupare plan i frågor som rör skolans uppdrag, neutralitet och fostran.

Jag kommer avslutningsvis ta upp ytterligare ett examensarbete med titeln *Sverigedemokraterna en utmaning för lärare?* (2012). Titeln till trots skiljer sig Toffts examensarbete från tidigare nämnda arbeten då gruppen respondenter även innehåller rektorer. Tofft förklarar och kategoriserar sina empiriska resultat med hjälp av Tomas Englund's (2005) utbildningskonceptioner. Dessa utbildningskonceptioner kommer användas som analysverktyg även i mitt eget examensarbete och introduceras närmare i teorikapitlet. Toffts arbete har inspirerat min egen forskning men skiljer sig dock på avgörande punkter. För det första anser jag valet att inkludera rektorer bland respondenterna blir intetsägande då rektorer's inflytande på den faktiska undervisningen är begränsat ifall man förhåller sig till teorin om läraren som en frontlinjebyråkrat. Rektorerna blir även en andrahandskälla då de endast genom att själva vara i klassrummet kan berätta hur undervisningen verkligen bedrivs. Slutligen har den snabba förändringen av det politiska samtalet i och med den stegvisa omläggningen av den svenska flyktingpolitiken sedan hösten 2015 gjort Toffts studie, likt tidigare forskning på ämnet, i viss mån obsolet.

7 Teori

Den teoretiska grund som det här examensarbetet vilar på är tvådelad.

Dels är det synen på läraren som frontlinjebyråkrat vars uppdrag är att som den politiska

maktens sista utpost implementera dess riktlinjer och direktiv. Vad som också kännetecknar frontlinjebyråkraten i sin tjänstemannaroll är att styrdokumentens vaga formuleringar ger relativt stort handlings- och tolkningsutrymme (Fredriksson, 2011, sid 47).

Det stora handlings- och tolkningsutrymme förklarar varför jag kommer granska lärarens agerande i värdekonflikten.

Min egen hypotes är att lärarnas inställning till värdekonflikten kommer skifta. Främst av den anledningen att det i slutändan är upp till den enskilde läraren att tolka styrdokumentet eftersom i avsaknad av en klar och fast lokal skolpolicy för hur lärarna ska förhålla sig till värdekonflikter.

Teorin om läraren som frontlinjebyråkrat kommer dock inte säga någonting om vilka svar lärarna ger utan fungerar som stöd till varför jag endast använder mig av lärare som respondenter.

7.1 Lärarnas influenser

Det andra teoretiska ben detta examensarbete vilar på är vart ifrån lärarna hämtar sina influenser när de bedriver värdepedagogik. Här kommer jag titta på två teorier som mer kompletterar än står i motsats till varandra. Det är främst Tomas Englunds utbildningskonceptioner men även Robert Thornbergs värdereferenser, vilka jag kommer presentera först.

De bakomliggande faktorerna till vilka värden lärarna premierar i sin undervisning menar Thornberg i sin avhandling *Vilka värden elever enligt lärare ska få med sig från skolan* (2008) har ”sin hemvist i det personliga snarare än det professionella jaget” (Thornberg, 2008, sid 74). Thornberg pekar på flera tidigare studier som visar att lärare allt som oftast är hänvisade till sina egna personliga värderingar när det kommer till vilka beslut de fattar i dilemman som rör värdepedagogik på grund av att lärarutbildningen brustit i att ge de blivande lärarna verktyg till det värdepedagogiska arbetet. Thornberg hänvisar även till tidigare forskning kring skolans värdegrund och argumenterar för att det inte endast är värdegrundens innehåll som är vagt och mångtydigt utan även värdegrunden som begrepp (Thornberg, 2008, sid 24-25).

Även respondenterna i Thornbergs egen undersökning vittnar i stor utsträckning om att deras värdereferenser är personliga snarare än professionella. Den egna barndomens erfarenheter och egna personliga värderingar är avgörande för när läraren fattar beslut kring etiska dilemman i skolan (Thornberg, 2008, sid 74-75). Nästan samtliga tretton respondenter i

Thornbergs undersökning menar att de inte påverkas av läroplanen när det gäller värdegrundsarbetet (Thornberg, 2008, sid 48). Flera respondenter hävdar att det som står i styrdokumentet mestadels är ”vackra ord som inte går att realisera” på grund av brist på resurser och att formuleringarna är för mångtydiga för att kunna vara vägledande (Thornberg, 2008, sid 53).

7.2 Tomas Englunds läroplansforskning

Tomas Englund lanserar i sin avhandling *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension* (2005) tre så kallade utbildningskonceptioner som präglat utvecklingen av den svenska skolan och innehållet i dess läroplaner under 1900-talet: den patriarkala, den vetenskapligt rationella och den demokratiska.

Englund menar att den rådande konceptionen sätter ramarna för den diskurs som styr den politiska och medborgerliga bildningen. Den rådande konceptionen sätter de ideologiska gränser inom vilket pedagogiken kan verka. Konceptionerna är formade av det rådande samhällets normer och syftar därav till att förbereda eleven på det samhälle han eller hon senare ska verka i (Englund, 2005, sid 251).

Utbildningskonceptionerna kan dels ses som historiska ”vågor” som växelvis dragit den svenska skolans utveckling under de senaste 100 åren. Varje våg speglar de rådande strömningarna i samhället och hur de påverkade skolan.

Lyfter man abstraktionsnivån kan utbildningskonceptionerna dessutom ses som ”tidlösa” idealtyper, som fortfarande strider om tolkningsföreträdet över de andra i utformningen av den svenska skolans styrdokument (Englund, 2005, sid 306).

Det är just synen på utbildningskonceptionerna som tidlösa idealtyper som kommer användas i min analys av respondenternas svar.

De två utbildningskonceptioner som främst kan tydas i dagens svenska läroplan är den vetenskapligt rationella och den demokratiska. Dessa utbildningskonceptioner utgör även det som kompletterar Thornbergs värdepreferenser i det benet av min teori som förklarar lärarnas svar.

Först är det dock på sin plats att översiktligt förklara Englunds tre utbildningskonceptioner, huvuddragen i den patriarkaliska gås igenom i pedagogiskt syfte då utbildningskonceptionerna bäst förstås som reaktioner på varandra.

7.3 Tre utbildningskonceptioner

Den patriarkaliska var den utbildningskonception som enligt Englund dominerade den svenska skolans verksamhet och styrdokument fram till och med det andra världskriget.

Den patriarkaliska utbildningskonceptionen syftade till att skapa en medborgarfostran byggd på nationalism och kristna värderingar. Med patriarkaliskt menas att de unga medborgarna skulle fostras in i ett samhälle som styrdes av nationens och näringslivets intressen. Eleverna skulle fostras in i tankemodellen att arbetsgivare och arbetstagare, trots klyftorna de bägge grupperna emellan, arbetade gemensamt i näringslivets och i nationens intresse (Englund, 2005, sid 260-261). Den patriarkaliska utbildningskonceptionen har därmed en bas ut av värderingar som eleverna skulle fostras mot.

Den patriarkaliska får anses vara den av Englunds tre utbildningskonceptioner som det finns minst spår utav i dagens läroplaner.

Efter det andra världskriget skedde ett paradigmskifte inom den svenska skolverksamheten och dess styrdokument, det överordnade målet i skolans medborgarfostran sköts nu över till att säkra demokratins överlevnad. I de av skolkommissionen genomförda utredningarna under det sena 1940-talet och tidiga 1950-talet slogs det fast att undervisningen skulle ge förutsättningar för en samhällsutveckling grundad på medborgarnas egna insikter och viljor. Fri forskning och fri opinionsbildning skulle ligga till grund för skolans undervisning. Kortfattat fanns det en vision om en objektiv vetenskaplig grund, på vilken undervisningen skulle vila (Englund, 2005, sid 261-262).

Det är grunderna för den vetenskapligt rationella utbildningskonception Englund menar dominerade den svenska skolan under efterkrigstiden fram till 1970-talet.

Objektivitet och avpolitisering är begrepp som kännetecknar den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen. Skolämnena historia och samhällskunskap präglades tidigare av sitt värdemässiga innehåll och syfte, exempelvis förhållandet av den egna nationalstaten. Detta synsätt kom att ifrågasättas med den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen och det neutrala objektivitetsbegreppet kom istället att vinna mark (Englund, 2005, sid 309-310).

Överideologin i den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen är demokratin. Med det menas att olika ideologier och ståndpunkter lyfts fram och uppmuntras så länge skolan förmedlar ståndpunkterna utan att ta ställning ideologiskt. Även till demokrati som ideologi skulle skolan ställa sig neutralt (Englund, 2005, sid 201-202).

Sedan 1970-talet har den vetenskapligt rationella blivit utmanad av en tredje utbildningskonception, den demokratiska. Den demokratiska utbildningskonceptionen är svårare att karaktärisera i jämförelse med den patriarkaliska och vetenskapligt rationella (Englund, 2005, 306). Kännetecknande är dock att den utmanar tanken på en skola som ställer sig neutral i frågor där demokratiska värden utmanas (Englund, 2005, sid 278).

Den demokratiska utbildningskonceptionen och dess tankegods kom på allvar att utmana den vetenskapligt rationella i debatten och utformningen utav 1980 års läroplan. Likt den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen är demokrati överideologin i den demokratiska utbildningskonceptionen. Det som skiljer är att den demokratiska utbildningskonceptionen har en vision om vilka värden eleverna ska fostras mot. I 1980 års läroplan under ”kunskaps- och attitydmål” står det att skolan ska sträva mot jämlikhet, solidaritet samt stärka respekten för de mänskliga fri- och rättigheterna (Englund, 2005, sid 300). Skolan ska inta en aktiv roll i att fostra eleverna mot en samhälls- och människosyn som är demokratisk (Englund, 2005, sid 278). Likt den patriarkaliska utbildningskonceptionen återkommer här idén om en värdebas mot vilket undervisningen ska sträva (Englund, 2005, sid 316).

7.4 Utbildningskonceptionerna och värdekonflikten

Englund menar att man kan se hur det under 1900-talet funnits tidsperioder då en utbildningskonception haft en dominerande ställning gentemot de andra. Men det har aldrig varit tal om någon total hegemoni för någon av konceptionerna sedan 1945. Det är snarare så att skolans läroplan inte bara är en kompromiss av politiska intressen utan även som Englund skriver att ”det är i strid mellan olika konceptioner som läroplanens uttolkning bestäms” (Englund, 2005, sid 284). Jag menar att värdekonflikten i 2011 års läroplan är ett tydligt exempel på detta.

”Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana” (Skolverket (a), 2011, sid 6).

Ovanstående passage i läroplanen för gymnasieskolan bär tydliga spår av den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen. Det är den demokratiska överideologin som här är viktigast medan vilka värden som ryms inom den är av underordnad betydelse.

Medan nedanstående passage är typiskt för den på en värdebas vilande demokratiska utbildningskonceptionen.

”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” (Skolverket (a), 2011, sid 5),

För en samhällskunskapslärare i den svenska gymnasieskolan kan man anta att det för 10 år sedan knappast rådde något motsatsförhållande mellan de ovanstående passagerna. Men som jag pekade på i detta examensarbets inledning har åsikter som tidigare uppfattats som främlingsfientliga eller intoleranta blivit mer vanligt förekommande i det politiska samtalet bara under 2015-2016. Englund menar att grundläggande för en vetenskapligt rationell utbildningskonception är att det finns en bild av samhället och dess utveckling som är given för en majoritet, men att dess ramar samt objektivitetsbegreppet bör uppdateras efter majoritetens nuvarande ståndpunkt. Det är en ständig process som tar hänsyn till de strömningar som finns i samhället (Englund, 2005, sid 322).

Läraren som ska tolka och sedan realisera styrdokumentet riskerar att ställas inför ett dilemma där han eller hon efter egen tolkning, då tydliga riktlinjer saknas, ska premiera en del av värdegrunden över en annan (Sjögren, 2011, sid 81. & Jarl & Rönnberg, 2010, sid 17). Dessa beslut menar jag fattas på utifrån lärarens värderingar och sin inställning till begrepp som fostran och neutralitet.

8 Metod

Jag vill jag reda ut hur samhällskunskapslärare på gymnasiet ställer sig till den teoretiska värdekonflikten i praktiken. Valet av tillvägagångsätt föll på att göra en kvalitativ studie med samtalsintervjuer. Samtalsintervjuer blir naturligt då denna studie inte syftar till att visa på hur vanligt förekommande ett visst agerande i värdekonflikten är, utan snarare att få en inblick i hur de tillfrågade lärarna resonerar kring värdekonflikten (Esaiasson, m.fl, 2012, sid 252). Därför blir eventuella ”icke-svar” likt att det inte existerar någon konflikt i praktiken även de intressanta. Respondenternas motivering till att det inte finns någon konflikt hade i en kvantitativ studie gått förlorade. Nackdelarna jag ser med kvalitativ metod är att jag får ett tunnare kvantitativt underlag att analysera (Esaiasson, m.fl, 2012, sid 251). Det är även problematiskt att på basis av en intervju slå fast att lärare verkligen premierar ett värde över ett annat. Läraren får anses vara en tendensiös källa som kan tänkas ha intresse av att ställa sig själv i så god dager som möjligt då ämnet för vissa kan vara kontroversiellt. Reservationen huruvida läraren är tendentiös eller inte vill jag även lägga in gällande min

hypotes att lärare har förflyttat gränsen för vad de anser vara främlingsfientligt och intolerant till följd av skiftet i det politiska samtalet.

Nackdelarna till trots så är jag säker på att samtalsintervjuer är den bäst lämpade metoden för mitt ändamål. Det jag förlorar på ett kvantitativt tunnare underlag vinner jag på den inblick jag hoppas få i lärarens tankevärld (Esaiasson, m.fl, 2012, sid 253).

Risken med tendensiösa svar kan aldrig helt negligeras om inte intervjuerna följs upp med experiment där läraren ställs inför värdekonflikten och får agera därefter. Detta hade i sin tur ställt mig inför forskningsetiska och forskningstekniska problem som troligen hade begränsat vilka säkra slutsatser jag hade kunnat dra.

Den tendensiösa aspekten hoppades jag till viss del kunna överbrygga med hjälp av att lärarnas anonymitet garanterades.

Intervjufrågorna kommer både direkt och indirekt beröra detta examensarbets värdekonflikt, därav har mina intervjuer även tagit upp frågor om hur lärarna resonerar kring skolans fostransuppdrag och neutralitetsbegreppet samt varifrån de hämtar sina värden. Jag vill därmed se ifall lärarnas svar tenderar till att följa någon röd tråd. Till exempel att de som håller hårt på idén om den neutrale läraren och en fostran utan tydlig värdebas också lutar åt det hållet i värdekonflikten. De som negligerar tanken om en värdeneutral lärare men bejakar tanken om värden att fostra mot bör då rimligen arbeta mer aktivt mot främlingsfientliga och intoleranta åsikter.

8.1 Val av respondenter

Då jag utgår från teorin om läraren som en frontlinjebyråkrat, med stor handlingsfrihet och stort tolkningsutrymme i förhållande till styrdokumentet, faller det sig naturligt att fråga just lärare hur de agerar och främst hur de motiverar sitt agerande i värdekonflikten.

En annan aktör som hade kunnat inkluderas för att komplettera bilden av hur läraren hanterar värdekonflikten är rektorer. Syftet med det hade varit att reda ut huruvida man på skolan diskuterar värdegrunden och ifall man från skolan har någon policy för hur man ska agera i värdekonflikter. Som nämntes tidigare blir dock rektorerna andrahandskällor till hur den faktiska undervisningen bedrivs. Rektorer som respondenter skulle inte heller på något sätt komplettera lärarnas svar då deras bild av undervisningen bygger på den läraren förmedlar. Att använda sig av rektorer hade inte heller bidragit till att komma runt problemet med risken för tendensiösa svar.

Vad som även begränsar min intervjustudie är de rent praktiska bitarna. I den bästa av världar hade elever och lärares intervjusvar följts upp av direktobservationer samt experiment för att bortom allt rimligt tvivel slå fast att lärarens svar är trovärdiga. Studien måste dock avgränsas någonstans och med stöd av Lind (2006) samt Jarl & Rönnerbergs (2010) placering av läraren som en frontlinjebyråkrat känner jag mig trygg med att rikta in mig på hur lärare agerar och vilka motiv de anger i värdekonflikten.

Att välja just samhällskunskapslärare faller sig naturligt då ämnets karaktär bjuder in till flest troliga scenarier där värdekonflikten kan komma till uttryck. Tomas Englund skriver att samhällskunskapsämnet är det ämne som ”explicit, ..., belyser och behandlar politik” (Englund, 2005, sid 84).

I Skolverkets ämnesplan för samhällskunskap står det bland annat att undervisningen ska ge eleverna förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhället. Eleverna ska ges möjligheter att utveckla kunskaper i frågor som exempelvis mänskliga rättigheter och demokrati.

Undervisningen i ämnet syftar också till att ge eleverna förmågan att analysera samhällsfrågor och dess bakomliggande orsaker och konsekvenser (Skolverket (b), 2011). Man kan även anta att lärare väljer att utbilda sig och undervisa i de ämnen de har någon form av intresse för. Därav borde lärare i ämnet samhällskunskap vara mer insatta i politik och den politiska debatten.

8.2 Urval och genomförande

Samtliga deltagande respondenter arbetar som samhällskunskapslärare på olika gymnasieskolor i Göteborg med omnejd. För att hitta respondenter har jag tittat på vilka skolor som på sin hemsida har kontaktuppgifter till lärare samt har information om vilka ämnen de undervisar i. Samtliga lärare i Göteborgsområdet som jag kunnat konstatera undervisar i samhällskunskap har därefter fått en intresseförfrågan att ställa upp på intervju.¹ Jag har även kompletterat med att skicka ut mail till de lärare i Göteborgsområdet som jag känner till sedan tidigare eller via andra kanaler fått information om undervisar i ämnet på gymnasienivå.

Ett stort problem har varit att hitta lärare som har vilja/tid att ställa upp på intervju. Ifall det beror på att intervjuerna genomförts i anslutning till en överlag stressig period för lärare, att

¹ Urvalet av skolor skedde via listan *Hitta gymnasieskolor* på Göteborgs stads officiella hemsida (Göteborg Stad, 2016).

lärare i allmänt har svårt att få tiden att räcka till eller att mitt ämne anses varit för kontroversiellt kan jag inte svara på. Jag kan endast konstatera att svarsfrekvensen varit låg. Mitt ursprungliga mål var att intervjua nio lärare, det visade sig vara för högt uppsatt. Det landade efter ett avhopp i sista stund på fem respondenter.

Flera av de som deltar i min intervjustudie arbetar på samma skola, något som jag inte ser som en nackdel då det visade sig stärka min teori att det är den enskilde läraren som agerar uttolkare av styrdokumentet då svaren skiljer sig markant.

Jag har ingen hypotes kring att svaren skulle tänkas skilja sig nämnvärt på innerstadsskolor jämfört med skolor i kranskommuner. Inte heller tror jag på någon större spridning i svar ifall jag valt att jämföra skolor med högre kontra lägre andel elever med invandrarbakgrund eller att de skolor som på sin hemsida informerar om vilket ämne deras lärare undervisar i skiljer sig från de som inte gör det.

Viktigare för hur svaren faller ut är snarare hur lärarna resonerar kring begrepp som neutralitet, främlingsfientlighet och intolerans samt vad de anser ingå i skolans fostransuppdrag.

Intervjuerna tog mellan 20 till 50 minuter att genomföra och är inspelade för att kunna transkriberas, så att respondenterna skulle bli så korrekt återgivna som möjligt. Likt all samhällsvetenskaplig forskning bygger presentationen av resultatet på forskarens² tolkning av svaren (Gilje & Grimen, 2007, sid. 233). Konstruktionen och tolkningen utav intervjuer är i viss mån impregnerade av den teori och de hypoteser forskaren använder sig av då intervjuerna genomförs efter att frågeställningen redan är konstruerad (Gilje & Grimen, 2007, sid 88). Jag anser att en negativ konsekvens av detta är att jag som forskare då blir snäv i min vilja att testa redan uppställda hypoteser och teorier och kan gå miste om öppningar till andra teorier och förklaringar som ligger framför mig i intervjusvaren. Med det sagt tror jag inte att det är praktiskt möjligt att inom ramen för denna uppsats gå in i en undersökning helt utan någon form utav teori eller hypotes.

8.3 Respondenter

Samtliga deltagande respondenter utlovades anonymitet och har i resultatredovisningen tilldelats ett fingerat namn. Jag har undvikit att ta med citat som kan avslöja vilken skola de undervisar på. Respondenterna själva bör dock relativt enkelt hitta sig själva i

² Läs författarens

resultatsammanställningen så de kan kontrollera att de blivit korrekt citerade.

De fem respondenterna är:

- Adam
42 år, arbetat som lärare i 12 år, gick lärarutbildningen 1999-2004
- Bertil
60 år, arbetat som lärare ”hela yrkeslivet”, gick lärarutbildningen ”cirka 1980”
- Cesar
55 år, arbetat som lärare i 20 år, gick lärarutbildningen 1990-1995
- David
44 år, arbetat som lärare i 15 år, gick lärarutbildningen 1996-2001
- Erika
59 år, arbetat som lärare i 30 år, var klar med lärarutbildningen 1987

9 Resultat & Analys

Resultatkapitlet inleds med en överblick på hur lärarna ser på värdegrunden och deras tolkning av begreppen främlingsfientlighet och intolerans för att därefter i tur och ordning följas utav avsnitt om lärarnas värderreferenser och lärarnas svar i förhållande till utbildningskonceptionerna. Kapitlet avslutas med en sammanfattning över lärarnas inställning till värdekonflikten.

Inledningsvis kan jag konstatera att samtliga lärare ger stöd åt teorin om läraren som en frontlinjebyråkrat. Erika menar likt övriga respondenter att det inte finns någon styrning från skolledningen hur värdegrunden ska tolkas men lägger till att hon medvetet tolkar den olika beroende på vilket ämne hon undervisar i.³

David minns att det fanns en tydligare styrning från skolledningen förr gällande värdegrundsarbete då hans gymnasieskola hade ett ämne som hette Livskraft. Men den minskade styrningen tror han inte leder till ökad diskrepans lärare emellan. ”Den enskilde läraren eller arbetslaget har ju en samsyn då vi har en gemensam utbildning...Är man lärarutbildad och inte dum i huvudet så har man ju de här bitarna och vad de innebär.” Adam

³ Erika undervisar i matematik och samhällskunskap

menar att lärare i andra ämnen varken diskuterar eller arbetar särskilt aktivt med värdegrunden. Han tycker att värdegrundsfrågor automatiskt hamnar på samhällskunskapslärares bord, för de förväntas ta större ansvar för värdegrundsfrågor på grund av ämnets karaktär.

När det kommer till vilken tolkning lärarna gör av begreppet främlingsfientlighet finns det en större samsyn för vad man lägger i begreppet än vad jag föreställt mig. Bertil menar att det innefattar ”alla situationer där man yttrar sig negativt om en grupp.” David menar att det tangerar rasism, men stannar vid att främlingsfientlighet är synonymt med när man ser på människor från andra kulturer ”på ett stigmatiserande sätt”. Erikas svar liknar Bertil och Davids ”man är inte mottaglig för andra människor med annan bakgrund än en själv.” Erika är den enda av lärarna som menar att främlingsfientlighet och intolerans ”egentligen är samma sak”. Övriga respondenter lägger en annan betydelse i begreppet intolerans än främlingsfientlighet. Bertil menar att begreppen skiljer sig åt i det avseendet att främlingsfientlighet är när man riktar sig mot en speciell grupp medan intolerans är mot individer. Cesar anser att intolerans liknar främlingsfientlighet men att det rymmer fler aspekter och nämner bland annat genus, klass och etnicitet. David och Adam är de som i störst utsträckning problematiserar begreppet intolerans. De är bägge av uppfattningen att begreppet är tvetydigt och ifrågasätter huruvida intolerans per definition alltid är av ondo. Adam menar att han är ”väldigt intolerant mot intoleranta människor.” David är inne på samma spår men utvecklar vidare att även tolerans inte alltid behöver vara positivt. ”Man kan i sin tolerans bli intolerant, för man tolererar så jävla mycket...om vår tolerans går stick i stäv med religionsfrihet och kulturella yttringar hur fan ska vi ställa oss då liksom?”.

Jag kan konstatera att avsaknaden av styrning från skolan i hur värdegrunden ska tolkas. men främst diskrepansen kring vad som ska rymmas i de olika begreppen, gör att värdegrundsarbetet är beroende av den undervisande lärarens egna värdereferenser.

9.1 Lärarnas värdereferenser

Jag har kategoriserat de lärare som i stor utsträckning hämtar sina värdereferenser från den egna personen som ”personlig” medan de som i större utsträckning hänvisar till styrdokumentet som ”professionell”.⁴

⁴ Kategoriseringen bygger på en helhetsbedömning av min intervju med läraren. Ingen lärare kan bygga sin värdepedagogik helt på antingen personliga värden eller endast på vad som står i styrdokumentet.

9.1.1 Professionella värderingar

Adam och Bertil hänvisar i betydligt större utsträckning än Cesar, David och Erika till styrdokumentet eller lärarens uppdrag när jag frågar varifrån de hämtar sina värden eller hur de ser på skolans uppdrag. Adam och Bertil motiverar ofta sina svar med ”mitt uppdrag som samhällslärare” eller ”värdegrunden är tydlig med”. Bertil ser det som sin plikt att utifrån styrdokumentet påpeka när representanter från olika partier inte står upp för demokratiska värderingar. ”Jag kan inte bara presentera fakta utan måste också lägga in saker och ting om de strider mot de normer eller värderingar vi har... Sen får eleverna bestämma om de själva vill rösta på det”. Bertil tycker att skolan ska spegla hur samhället bör vara då ”skollagen och styrdokumentet vi har ändå är högt uppsatta. Det står ju väldigt mycket vad en människa ska vara”. Adam som överlag är kritisk till begreppet neutralitet menar, med hänvisning till värdegrunden och skolans lagstiftning, att han redan där frångått neutraliteten.

9.1.2 Personliga värderingar

Cesar, David och Erika refererar i större utsträckning till den egna personen när de diskuterar värdepedagogik. Davids förhållningssätt till neutralitetsbegreppet bygger enligt egen utsago på en bild av hur en lärare bör vara. Han kan inte minnas att det i någon större utsträckning var något som togs upp under tiden lärarutbildningen, utan hänvisar i flera sammanhang till sunt förnuft.

Cesar är den enda av respondenterna som hänvisar till lärarutbildningen när vi kommer in på neutralitetsbegreppet. Han menar att det diskuterades ”rätt mycket” hur mycket man fick låta sina egna värderingar lysa igenom som lärare.

Cesars syn på neutralitet är en kombination mellan det som diskuterades under lärarutbildningen och sin egen uppfattning. Anledningen till att jag väljer att placera in Cesar i gruppen med personliga värderingar är att han i flera av sina svar hänvisar till egna värderingar i större utsträckning än vad Adam och Bertil gör.

Erika kan inte minnas att hur man som lärare skulle förhålla sig till neutralitet eller för den delen vilka värden man skulle fostra eleverna mot var något som diskuterades under lärarutbildningen. Hon hänvisar likt David till den egna personen när jag frågar om hennes värderingar. Erika ser stora likheter mellan hur hon fostrat sina egna barn och vilka värden hon vill föra vidare till eleverna.

9.2 Lärarna som idealtyper

Jag har kategoriserat respondenterna efter vilken utbildningskonception deras svar följer. Föga förvånande visade det sig att ingen av de tillfrågade lärarna gick att placera in i den patriarkaliska utbildningskonceptionen.

Den lärare vars svar inte följer en röd tråd har jag kategoriserat som ”inkonsekvent”.

9.2.1 Värderationell

David's svar kategoriserar jag som övervägande åt den värderationella utbildningskonceptionen. I frågor som rör begreppet fostran tenderar Davids svar att luta åt att eleverna ska fostras mot att själva kunna ta sitt eget ansvar snarare än några bestämda värden. Eleverna ska fostras mot att bli ”demokratiskt fria ansvarsfulla kritiskt tänkande individer som har både rättigheter och skyldigheter.” David anser att ”visionen är att de (eleverna⁵) rakryggat ska kunna lämna skolan väl förberedda för antingen studier eller yrke.” David är också en av få respondenter som anser att skolan inte övervägande ska ge en bild av hur samhället bör vara utan tycker även att det är viktigt att skolan inte ger en skev och sminkad bild.

I värdekonflikten mellan personliga uppfattningar/ställningstaganden och att bemöta främlingsfientlighet/intolerans håller David likt övriga respondenter med om att det finns en konflikt i praktiken. Han menar att ”toleransdiskussionen” utgår mycket från ”de nuvarande normerna och den aktuella normkritiken.” Att vara okritiskt tolerant menar David kan leda till ”djävulska tankevrpor”. Han lyfter fram exemplet hedersvåld och menar att kritik mot kulturella yttringar ofta betecknas som främlingsfientligt eller intoleranta. Han varnar för att de toleranta är de som krattar vägen för de intoleranta. Han menar vidare att gränsen mellan en åsikt som är okej att uttrycka och en som inte är okej eller rentav olaglig kan vara hårfin.

När vi kommer in på de senaste årens förändrade politiska debatt menar David att lärare måste förhålla sig till de nya förutsättningarna. Han tycker det har skett ett skifte hos lärarna, ”för fem eller tio år sedan då tror jag många samhällslärare stod och pratade illa om SD... De plockades fram som gossen Ruda... Då var det kanske vanligt att bedriva någon form av korståg mot SD i klassrummet, jag vet inte om jag ska gå så långt och säga att det är tjänstefel men jag tror det är på gränsen till det, absolut kontraproduktivt. Inte alls förenligt med vad man som lärare ska göra”. David ligger nära den syn på ett ”uppdaterat” neutralitetsbegrepp

⁵ Författarens förtydligande

som är karaktäristiskt för den värderationella utbildningskonceptionen. Trots att han inte märker av någon förändrad inställning hos eleverna i frågor som rör främlingsfientlighet, intolerans och Sverigedemokraterna, så har de förändringar som skett gjort att han diskuterar Sverigedemokraterna och frågor som rör deras politik i större utsträckning. Främst vittnar han om att han blivit ”mer eller mindre tvungen att bli mer tillåtande till åsikter eller saker som har kopplingar till SD:s politik”. ”Man kan inte säga att alla Sverigedemokrater är rasister... Det är ju en väldig skillnad på det och att man ska begränsa invandringen”. Han drar dock en tydlig gräns för att det inte är att tolka som att han tillåter att olika grupper utmålas som ”syndabockar” eller att han på något sätt låter främlingsfientliga eller rasistiska åsikter stå oemotsagda.

9.2.2 Demokratisk

Adam ger likt David ett väldigt konsekvent intryck, det som skiljer dem åt är att den röda tråd jag ser i Adam svar istället följer den demokratiska utbildningskonceptionen. Adam anser att bara genom att titta på den ”värdegrund och skollagstiftning som finns har man redan där frångått neutraliteten” ”Vi ska ju tala om alla människors lika värden, bekämpa till exempel rasism... så vi är ju inte neutrala på det sättet”. Skolan ska enligt Adam sträva efter att ge en bild utav hur samhället bör vara, ”inte spegla samhället”. Eleverna ska fostras mot att bli ”bra samhällsmedborgare”. Tolerans är ett av de värden Adam nämner som särskilt viktigt att fostra eleverna mot.

Adam menar likt David att värdekonflikten absolut existerar även i praktiken. Men är väldigt tydlig med att det är solklart för honom att det i de fallen är viktigare att motverka främlingsfientlighet och intolerans än att premiera personliga uppfattningar eller ställningstaganden. ”Det är inte okej att föra fram åsikter som är homofoba eller rasistiska, åsikter där andra i klassen kan fara illa”.

Adam är av den uppfattningen att han inte märkt av någon ändrad attityd hos eleverna i takt med att Sverigedemokraterna växt i opinionen eller att omläggningen av flyktingpolitiken skulle ha gjort tidigare kontroversiella åsikter mer accepterade.

Han tror dock att det kan bero på en viss rädsla hos eleverna att skada sig själva: ”Dom flesta är politiskt korrekta, dom flesta håller inne på det, dom där nog rädda att skada sig själva det är ju betyg och så, där har du en kvalificerad gissning”.

Han menar att det är mindre öppen rasism nu än vad det var under exempelvis Lasermannens tid. ”Då hade vi både Bevara Sverige Svenskt och Vitt Ariskt Motstånd på skolan. Det är inte

så öppet idag”. ”Hela högern och framförallt högerextrema partier har blivit mer medvetna om gränslinjerna och blivit skickligare på att säga saker utan att säga saker.”

En annan aspekt som gör att jag kategoriserar Adam som tillhörande den demokratiska utbildningskonceptionen är att han inte väljer att anpassa sin undervisning till ett ”nytt neutralitetsbegrepp” utan håller fast vid de värden som han menar skolan ska fostra eleverna mot. Han utvecklar vidare att han inte blivit mer tillåtande till åsikter som tidigare hade klassats som främlingsfientliga eller intoleranta ”snarare tvärtom”.

”Vi pratar mer om den här problematiken...vi bjuder hit några av de mest framstående på de här bitarna, när det handlar om mänskliga rättigheter, yttrandefrihet och rasism. Så på så sätt har det kanske blivit mer. Vi har ju haft både Lena Sundström och Gellert Tamas här.”

Erikas svar följer likt Adam den demokratiska utbildningskonceptionen i det avseendet att hon menar att det finns en tydlig värdebas i begreppet fostran. Hon jämför sin fostran av eleverna med hur hon uppfostrar sina barn.

När det kommer till begreppet neutralitet menar hon att det är något som hon i stor utsträckning försöker vara men att hennes åsikter ofta lyser igenom. ”Även om man tror att man är jäkligt neutral i sin undervisning så vet ändå eleverna vad du tycker. Jag har nästan vart stolt över mig själv för jag varit så otroligt objektiv i någon fråga, sen har eleverna nästan bara hånat mig eller skrattat åt mig.” Erika nämner det nyss avslutade amerikanska presidentvalet som exempel där hon menar att det ”inte finns någon anledning att försöka förhålla sig neutral”. Erika menar att Donald Trumps kampanj och åsikter ”verkligen går emot vad värdegrund är”.

Erika märker inte hos sina elever av någon ökad främlingsfientlighet eller intolerans, utan snarare att hennes elever blivit än mer ”medkännande”. Hon flikar dock in att hennes skola inte är något bra exempel för ”här hör man aldrig några främlingsfientliga åsikter.” Jag menar också att Erika passar in i den demokratiska utbildningskonceptionen därför att hon inte på något sätt blivit mer tillåtande till främlingsfientliga åsikter eller att hon anpassat sin undervisning efter den förändrade politiska debatten.

Erika svarar lite svävande på frågan om hon ser att det finns någon värdekonflikt. Hon menar att man ”aldrig får uttrycka en åsikt som medvetet kan såra någon”. Hon tar själv upp Sverigedemokraterna och menar att de står för intolerans men menar vidare att det är ”klart att man får säga att man är Sverigedemokrat och ska ha respekt för att man har dom åsikterna.”

Något som borde kunna ses som en konflikt mellan de olika delarna av värdegrunden, då Erika själv definierar Sverigedemokraternas politik som ”intolerant”.

Även Cesars svar följer den demokratiska utbildningskonceptionen. Han anser att det är viktigt att eleverna fostras mot att inse ”att demokrati inte bara innebär rättigheter” utan även innefattar att ta ett eget ansvar och förhålla sig till varandra ”på ett sätt som är demokratiskt.” Med det syftar han på att eleverna ska kunna visa respekt och tolerans mot varandra. Cesars åsikt kring neutralitet i undervisningen är att det är något som man ska sträva efter i stor utsträckning men tillägger att det varken är möjligt eller önskvärt att vara helt neutral eller objektiv i sin undervisning. Tillfällen då det inte är önskvärt att förhålla sig helt neutral kan vara när man i klassrummet diskuterar ”anfall mot en stad där civila dör, en terrorattack eller ett politiskt beslut fattat av en regering...Så att någonstans tror jag det kan vara bra att inte vara helt neutral i alla lägen”.

Cesar menar att han inte märkt av någon skillnad i attityd hos eleverna i samband med förändringarna i den politiska debatten men medger att det är en fråga han tänkt mycket på. Han menar likt Erika att hans elever snarare är mer kritiska mot omläggningen av flyktingpolitiken. Cesar för dock samma resonemang som Erika kring huruvida den skolan han arbetar på är representativ då han lite skämtsamt säger att det kan vara så att ”mina elever kommer från relativt toleranta, liberala och akademiska hem.” Han ser inte heller att han själv på något sätt skulle blivit mer tillåtande till yttranden i klassrummet som skulle kunna tangera främlingsfientlighet eller intolerans.

Kring värdekonflikten menar Cesar till en början att han inte riktigt kan se en konflikt då gränserna för vad som får sägas är så klara. Men när han kommer in på religionsfrihet är han mer benägen att kalla det en konflikt. Han resonerar kring hur man ska ställa sig i exempelvis frågan om Muhammedteckningarna där han tycker att man ska ”få driva med en religion” men har samtidigt svårt att sätta sig in i hur det känns att tillhöra den religion man driver med då han själv inte är religiös. Han ser i det fallet en samhällskonflikt som likaväl kan utspela sig i klassrummet mellan ”yttrandefrihet och religionsfrihet”.

9.2.3 Inkonsekvent

Bertil tycker sin egen inställning till neutralitet i undervisningen har förändrats. Han menar att han för tio år sedan var mer neutral i klassrummet. Han ser en fara när ”icke-demokratiska rörelser får plats” och kan ”diktera villkoren”, vilket lärarkåren inte kan vara neutral för.

Bertil tycker eleverna ska fostras mot vissa värden och att det är viktigt att skolan strävar mot att vara som samhället bör vara.

Så långt skulle jag placera in Bertil i den demokratiska utbildningskonceptionens. Men när vi kommer in på den specifika värdekonflikten följer hans svar inte samma röda tråd. Han menar likt föregående respondenter att det kan uppstå en konflikt värdena emellan i praktiken. Han menar att han med sin ”demokratiska värdegrund” har en skyldighet att ”ta tag i det...när någon tycker den ena folkgruppen är mindre värd än den andra”. Han menar också att han kan ha förståelse för när vissa elever med bakgrund i andra länder kommer hit och har svårt att vara i samma klassrum som elever tillhörande en annan folkgrupp. Han tar upp friktioner som kan uppstå mellan iranier och hazarer, där hazarerna ofta vittnar om att de blivit ”behandlade å det grövsta” i Iran. Bertil menar då att han kan ha ”förståelse för att de känner ett stort förakt mot de här människorna (iranierna⁶) och i vissa fall hatar dem också”. Han tycker att det är lättare att hantera och relatera till när svenska elever uttrycker främlingsfientliga åsikter då Bertil under sin egen gymnasietid ”själv vart lite främlingsfientlig”.

Även kring begreppet tolerans menar Bertil att det kan vara svårt att veta hur man som lärare ska ställa sig. Han ställer frågan hur tolerant man ska vara mot de intoleranta då han själv ser sig som väldigt intolerant mot de intoleranta. ”Det är ju de här PK-diskussionerna det här med att vad ska jag ta ställning för?”. ”Å ena sidan ska jag värdera en sak och å andra sidan tolerera en annan. Frågan är ifall jag kan vara tolerant i allt?”. Han menar dock att han vid en konflikt ”indirekt skulle ta parti för den som kämpar för de med demokratiska värderingar” även om den personen skulle vara ”intolerant mot den intolerante”.

Bertil ser att det bland eleverna blivit något mer vanligt med åsikter som tidigare sågs som främlingsfientliga eller intoleranta. Främst märker han av en ökad polarisering. ”Det finns inget mittemellan. Man kan inte resonera för då hamnar man i någon slags gråzon där man riskerar att bli titulerad något man inte vill kännas vid och då släpper man det.”.

Han tycker sig ha blivit mer tillåtande kring åsikter som tidigare kunde vara i gränslandet till att vara främlingsfientliga. ”Inte i den bemärkelsen att det är okej, mer i den bemärkelsen att man ska få säga det så man kan resonera kring det”.

⁶ Författarens förtydligande

9.3 Sammanfattning

Många av svaren på hur lärarna ställer sig i värdekonflikten är tämligen självklara. Gränsen för vad som får uttryckas är enligt de flesta lärarna när eleverna börjar röra sig mot formuleringar som bryter mot svensk lagstiftning. David: ”Du har lagstiftningen hets mot folkgrupp...eller när man diskriminerar eller kränker andra...Det går att argumentera för sin sak på ett sakligt sätt utan att kränka någon annan”.

De tillfrågade tar ofta upp Sverigedemokraterna som exempel när de diskuterar hur långt man kan sträcka sig med att tillåta personliga uppfattningar/ställningstaganden. Erika menar att Sverigedemokraterna ”står för en intolerans” men att deras åsikter också ”måste fram” då det är ”ganska många som röstar på dom”. Min hypotes att de senaste årens politiska förändringar påverkat lärarnas undervisningsupplägg stärks av respondenternas svar. De lärare som jag bedömer tillhöra den demokratiska utbildningskonceptionen vittnar att de värnar än mer om sina värden medan den lärare som övervägande lutat åt den värderationella utbildningskonceptionen anpassar sitt förhållningssätt till nya normer. De av respondenterna som stämmer bäst in på den demokratiska utbildningskonceptionen visar sig vara de som i sina svar lutar åt att väga insatser mot främlingsfientlighet och intolerans som ett ”tyngre” värde. Den värderationelle läraren lutar mest åt att anse att personliga ställningstaganden och uppfattningar ska premieras även om ingen lärare uttryckligen säger att ett värde alltid ska stå över det andra, då varje fall av värdekonflikten är unikt.

10 Diskussion & Slutsatser

Hur värdekonflikter hanteras i klassrummet är beroende av lärarnas egna värderingar och vilken tolkning de gör av styrdokumentet. Det blev tydligt med de många olika tolkningarna av begreppen tolerans, neutralitet och fostran respondenterna visade sig göra. Likt Fredrik Sjögren anser jag att en ökad detaljstyrning av läraren inte är att föredra. Inskränkningar i lärarens handlings- och tolkningsutrymme bör mötas med stort motstånd från lärarkollegiet då det underminerar den enskilde lärarens förmåga och kunskap. Min egen profetia är dock att det kommer bli en än större del av lärarens yrkesutövning att kunna hantera värdekonflikter,. Det här är särskilt viktigt för samhällskunskapslärare då ämnets karaktär leder till det flera respondenter hävdade, att det ofta faller på läraren i samhällskunskap att ”ta tag i” värdegrundsfrågor.

För att skapa en skola där hanteringen av liknande konflikter inte endast är beroende av lärarens egna värderingar behöver styrdokumentet ses över och i större utsträckning konkretiseras. Vad som talar emot att så skulle bli fallet är den ökade polariseringen i den politiska debatt som styrdokumentet i slutändan är resultatet av. Till följd av allt mer svåröverenskomna politiska kompromisser riskerar vag- och tvetydigheten i läroplanens formuleringar att bli mer påtagliga och göra värdepedagogiken än mer beroende av den enskilde lärarens tolkningar och värderingar. Jag ser framför mig att eleverna får betala det högsta priset då det fria tolkningsutrymmet lärarna har skapar en oförutsägbarhet som i längden kan bli hämmande för diskussionen i klassrummet.

Istället för en ökad detaljstyrning tror jag mer på ökad diskussion kring de värdekonflikter som finns och som kan uppstå i styrdokumentet. En ökad fortbildning i värdegrundsfrågor för lärare, elever och skolpersonal är att föredra. Syftet bör vara att peka på vilka möjliga konflikter som finns snarare än styrning i hur man ska agera i dem. För vidare forskning på ämnet ser jag att det finns två intressanta trådar att plocka upp och följa.

- Dels se närmare på vad som gör att lärare anammar ett visst ”paket” av värderingar. Beror det på ens egna personliga värderingar som Thornberg hävdar? Eller kan det förklaras med vilken utbildningsfilosofi som var dominerande under den egna skoltiden och/eller när man studerade till lärare? För att hitta lämpliga respondenter bör en kvantitativ undersökning föregå samtalsintervjuer.
- Den andra tråden jag finner intressant är vilken fortsatt påverkan den ökade polariseringen i den politiska debatten får på undervisningen, klassrumsklimatet och läroplanen. Jag har kallat den tidigare forskningen som inaktuell. Med dagens tvära kast i den politiska debatten kommer det ödet även drabba detta examensarbete. Jag har själv tagit över stafettpipen från tidigare lärarstudenter som forskat i ämnet. Jag uppmanar därför kommande lärarstudenter att genomföra liknande undersökningar efter sin tids aktuella läroplan och politiska debatt.

11 Referenslista

- Arneback, E.** (2012). *Med kränkningen som måttstock: om planerade bemötanden av främlingsfientliga uttryck i gymnasieskolan*. Diss. Örebro : Örebro universitet, 2012. Örebro.
- Englund, T.** (2005). *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Göteborg: Daidalos.
- Epstein, M.** (2013, 12 juni). Okej att kalla SD främlingsfientliga. Metro. Hämtad 2016-11-21, från <http://www.metro.se/nyheter/sverigedemokraterna-framlingsfientligt/EVHmfl!mI7XAS9m7ySPk/>
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L.** (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.
- Fredriksson, A.** (2010). *Marknaden och lärarna [Elektronisk resurs] : hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Gashi, A. & Nalbantic, N.** (2011). *Samhällskunskap och SD*. (Examensarbete). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola. Tillgänglig: <http://dspace.mah.se/handle/2043/12140>
- Gilje, N. & Grimen, H.** (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. (3. uppl.) Göteborg: Daidalos.
- Grönqvist, B.** (2008). *Sverigedemokraterna och skolan. En studie av hur Sverigedemokraterna behandlas i samhällskunskapsundervisningen på gymnasiet*. (Examensarbete). Karlstad: Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper Karlstads Universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A5255&dswid=3792>
- Göteborg Stad.** (2016). Hitta gymnasieskolor. Hämtad 2016-11-28, från <https://goteborg.se/wps/portal/start/skola-och->

utbildning/gymnasieskola/gymnasieskolor!/lut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8zi
Awy9Ai2cDB0N_N0t3Qw8Q7wD3Py8fdyNTUz0wwkpiAJKG-
AAjgb6kUD95vEmRu4Ghl4mht4WZk7mBo4-zqH-5i6OBgEmBvrB-
IH6UcWpRWWZyakllQWp-pFa-
gW5EVUhjoqKAL8iMEY!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

Halstead, J. M. & Taylor, M. J. (2000). The development of values, attitudes and personal qualities: A review of recent research. Berkshire: National Foundation for Educational Research.

Jarl, M. & Pierre, J. (red.) (2012). *Skolan som politisk organisation*. (2. uppl.) Malmö: Gleerups.

Jarl, M. & Rönnberg, L. (2010). *Skolpolitik: från riksdagshus till klassrum*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Juhlin, J. (2015, 10 november). M vill stoppa asylsökande vid gränsen. Sveriges Television. Hämtad 2016-11-11, från <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/15-00-presskonferens-med-m-om-flyktingkrisen>

Larsson M, J. (2013, 6 februari). Reinfeldt går emot Billström. Dagens Nyheter. Hämtad 2016-11-11, från <http://www.dn.se/nyheter/politik/reinfeldt-gar-emot-billstrom/>

Linde, G. (2006). *Det ska ni veta!: en introduktion till läroplansteori*. (2., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Lund, L. (2013, 2 februari). Billström: ”Vi måste diskutera volymerna”. Expressen. Hämtad 2016-11-11, från <http://www.expressen.se/nyheter/billstrom-vi-maste-diskutera-volymerna/>

Lööv, H. (2016). Främlingsfientlighet. I *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/framlingsfientlighet>

Nationalencyklopedin. (2016). Intolerans. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/intolerans>

- Nykänen, P.** (2008). *Värdegrund, demokrati och tolerans: om skolans fostran i ett mångkulturellt samhälle.* (Disputationsuppl.) Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008. Göteborg.
- Sjögren, F.** (2011). *Den förhandlade makten: kulturella värdekonflikter i den svenska skolan.* Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2011. Stockholm.
- Skolinspektionen.** (2012). *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund 2012:9.* Tillgänglig: <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/0-si/01-inspektion/kvalitetsgranskning/demokrati/kvalgr-demokrati-samf.pdf>
- Skolverket (a).** (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011, Gy 11.* Stockholm: Skolverket
- Skolverket (b).** (2011). *Ämne samhällskunskap.* Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/sam?lang=sv&subjectCode=sam&tos=gy#anchor2>
- Svensson, N.** (2016, 14 mars). Stefan Löfvens kovändning i flyktingpolitiken. Expressen. Hämtad 2016-11-11, från <http://www.expressen.se/nyheter/lofvens-kovandning-i-flyktingpolitiken/>
- Thorell, R.** (2012). *Sverigedemokraterna i riksdagen: Vilka konsekvenser får det för undervisningen?* (Examensarbete). Karlstad: Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper Karlstads Universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A482170&dswid=3792>
- Thornberg, R.** (2008). *Värdepedagogiska texter. 3, Vilka värden elever enligt lärare ska få med sig från skolan : en intervjustudie med 13 lärare.* Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.
- Tofft, H.** (2011). *Sverigedemokraterna – en utmaning för lärare?* (Examensarbete) Kalmar Växjö: Fakultetsnämnden för hälsa, socialt arbete och beteendevetenskap, Institutionen för

pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap, Linnéuniversitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A483153&dswid=3792>

TV4 Nyheterna. (2015, 23 oktober). Löfven: ”Ohållbar situation”. TV4. Hämtad 2016-11-11, från <http://www.tv4.se/nyheterna/artiklar/1%C3%B6fven-oh%C3%A5llbar-situation-562a45dbb9a9f618f4000675>

Xenophobia (2016, 18 november). I *Wikipedia*. Hämtad 2016-11-21, <https://en.wikipedia.org/wiki/Xenophobia>

12 Bilaga 1 Intervjumall

Inledande kort presentation av syftet med intervjun och dess plats i examensarbetet, liknar den presentation av upplägget som skickades ut i intresseförfrågan via mail.

Inledande frågor om respondentens bakgrund

Namn, Ålder, År i yrket, Arbetsplatser, När gick du i skolan, När studerade du till lärare

Tema I: Värdegrunden

Hur god kännedom anser du dig ha om skolans värdegrund?

-Diskuteras den på skolan?

-Med eleverna?

-I arbetslaget?

Hur ser styrningen ut från skolledningens håll kring värdegrundsarbete?

-Finns det någon särskild skolpolicy?

Anser du att det är upp till skolledning eller lärare att tolka värdegrunden?

Tema II Skolans uppdrag

Det finns ett ideal om att lärare i samhällskunskap bör förhålla sig ”neutrala”.

Hur resonerar Du kring neutralitet i undervisningen?

-Vad baserar du det på? Personlig/professionell

Vid vilka tillfällen är det inte önskvärt att förhålla sig neutralt?

Ett av skolans uppdrag är att fostra eleverna, vad har Du för tankar kring vad de ska fostras mot?

- Ska de fostras mot bestämda värden eller till deltagande samhällsmedborgare?

-Vad baseras det på? Personlig/professionell

Kan skolans kunskapsuppdrag hamna i konflikt med fostransuppdraget?

Ska skolan spegla samhället / eller ska skolan vara som samhället bör vara?

Tema III: Värdekonflikten

Vart går gränsen för vilka personliga åsikter och uppfattningar som får uttryckas?

-Hur bemöter du åsikter och uppfattningar som ”går för långt”?

Vad är främlingsfientlighet för dig?

Vad är intolerans för dig?

Uppläsning av värdekonflikten, anser läraren att det kan uppstå konflikt?

- Varför/ Varför inte?

-Hur resonerar du kring konflikten och vilket värde som ska väga tyngst?

Finns det liknande "konflikter" i skolans styrdokument?

-Om ja, hur agerar du i dom?

Tema IV: Förändringen i det politiska landskapet och dess påverkan på undervisningen

Kort redogörelse för vad jag inbegriper i "förändringen", SDs riksdagsinträde och fortsatta uppgång och omläggningen av den svenska flyktingpolitiken.

På vilket sätt har detta kommit till uttryck i klassrummet?

-Har det påverkat hur du bedriver din undervisning?

-På vilket sätt märks det av i diskussionerna i klassrummet?

Skulle du hävda att någon av de tre presenterade "förändringarna" har påverkat undervisningen och klassrumsklimatet mer än någon annan?

-Vad är din reflektion på att den varit extra viktig?

Om du går tillbaka några år tror du att du blivit mer eller mindre tillåtande kring vad som får sägas/inte sägas i klassrummet?

Finns det något du känner att du själv skulle vilja lägga till som inte tagits upp ännu?